

git per lo molt Reverent et sapientíssim en arts e en medecina doctor mestre Bernat de Casaldovol”.

Procedents d'Erlangen, París i Washington aviat van arribar a mans de Joan Barcia microfílm de més còdexs llatins de l'obra de Guy. Els va examinar amb tota cura i mala intenció i ben prest es va adonar que el seu llatí estava farcit de catalanismes. Hi apareixien expressions com els *Cayssales*, en lloc del terme clàssic *dens serotinus*, o del mot de procedència àrab *nuaged*, que eren les dues maneres habituals de denominar els queixals; també *olla capitis* —olla del cap—, expressió mai emprada en llatí per denominar la cavitat craniana; *cecq* i *sach* per designar el budell cec en lloc dels termes *orbum* o *monoculum*, que eren els corrents per a aquesta part del cos; *barba* en lloc de *mentum* per designar el mentó; *os amplum* —os ample— denominació que mai no havia substituït la de *os sacrum* o *os latum* per designar el sacre; *articulatio*, mai emprada fins aleshores, en substitució d'*articulus* o *junctura*.

I així fins a vint són els clars catalanismes que, segons senyala Barcia en el seu article, es poden trobar just en el llibre primer —el dedicat a l'anatomia— dels set que componen la *Chirurgia Magna*.

¿Es podrien afegir altres arguments als que ha aportat Barcia en favor de la possible redacció original catalana de l'obra de Guy? A mi em sembla que sí. Un d'ells és la notícia que el gran historiador de la medicina catalana Antoni Cardoner dona en el seu admirable llibre *Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)*. Cardoner reproduïx una pàgina d'un manuscrit del segle XIV o XV en català de la *Cirurgia* de Guy⁶ que va ser trobat a les cobertes d'un registre notarial de Barcelona. Cardoner pensa que era traducció, però tampoc no es mostra molt segur perquè una vegada diu que la traducció que en van fer Casaldovol i Mas procedia del llatí i una altra vegada, del francès.

El segon argument seria que sempre que a l'edició catalana de la *Chirurgia Magna* apareix una citació en llatí, ràpidament i normalment s'entén que, emprant l'expressió “això vol dir”, Guy li dona pràcticament la seva traducció. ¿Seria tan necessària aquesta explicació si l'obra hagués estat pensada i escrita per als qui sabien llatí?

Joan Barcia i Goyanes

Es ben cert que tot això no és definitiu i que a la tesi que diu que Guy va escriure la seva obra en català se li pot oposar la que ho va fer en un llatí ple de catalanismes a causa que el català era, probablement, la llengua romanç més desenvolupada i més esmolada per als textos científics. Però també cal dir que no hi ha cap motiu seriós per rebutjar l'interessant suggeriment que ens ha proposat Barcia.

N'hi haurà que davant aquesta hipòtesi d'un Guy de Chauliac de cultura catalana s'escandalitzaran i pensaran que és una visió provocada per un cert deliri xovinista o nacionalista. He de dir que aquesta darrera no és l'òptica de Barcia ni, és clar, del qui escriu aquestes paraules. Crec, al contrari, que la nostra obligació és conèixer la realitat actual i històrica tal com és, sense afegir-li res que no sigui seu, però tampoc sense llevar-l'hi. I la por de caure en excessos nacionalistes no ens ha d'impedir protegir-nos de dos nacionalismes —el castellà i el francès— que tenim justament aquí al costat. Aquests sí que no han mirat massa prim a l'hora de fer extrapolacions dels seus desitjos patrioters. No cal posar exemples del primer: són ben coneguts de tots. Sí que convé, en canvi, recordar a qualsevol centralista francès que es pugui veure temptat a fer befa de la possibilitat que Guy

escriués en català, que els arguments de Barcia tenen deu vegades més pes que els que, amb la pretensió de fer-los passar per francesos, els van conduir a batiar com Arnaud de Villeneuve, Armengaud de Blaise i —aferra't fort!— Jean de Roquetaillade els nostres Arnau de Vilanova, Ermengol de Blasi i Joan de Peretallada.

Els qui llegeixin l'article original de Barcia —jo ho recomanaria a tothom— podran veure que està dedicat a la memòria del seu amic Manuel Sanchis Guarner, aquell altre savi professor que també duia la curolla de les paraules i que tantes hores va dedicar a estudiar la llengua dels valencians; la mateixa que la del manuscrit 4.804 de la Biblioteca Apostòlica Vaticana. Naturalment.

(Francesc Bujosa)

Materials de lectura

1. J.J. Barcia Goyanes i C. Recio: *La Nòmina Anatómica de Jena (I.N.A.) y su concordancia con la nomenclatura anatómica usada en España*. València, García Muñoz, 1948.
2. J.J. Barcia Goyanes i J. Moncayo Marqués: *La Nòmina Anatómica de París (P.N.A.) y su concordancia con la Nòmina de Jena (I.N.A.) y las denominaciones anatómicas usuales en español*. València, García Muñoz, 1960.
3. J.J. Barcia Goyanes i M.S. Rahhal: *Adaptación de la N.A. a la lengua árabe* (en premsa).
4. J.J. Barcia Goyanes: *Onomatologia Anatómica Nova. Historia del lenguaje anatómico*. València, Universitat de València, 1978 (publicats fins ara vol. 1-3, Abdomen-Fossa cranii posterior).
5. J.J. Barcia Goyanes: *¿En qué lengua fue escrita la Chirurgia Magna? “Medicina Española”*, 81, 1-10 (1982).
6. A. Cardoner: *Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)*. Barcelona, Ed. Scientia, 1973, pàg. 36.

(document)

PER UNA NOVA UNIVERSITAT

per Josep Ferrater Móra

Josep Ferrater Móra ha inaugurat aquest any la Universitat Menéndez Pelayo de Sitges. La tria de la personalitat de Ferrater Móra per a aquesta ocasió és prou significativa de les intencions d'aquesta universitat d'estiu de lligar-se a l'avantguarda de la cultura catalana. Ferrater Móra ha triat de manera igualment significativa una qüestió prou important: la crisi de la universitat. El filòsof

mostra la sèrie d'alternatives globals que hi ha o hi podria haver per a una universitat: la universitat-dipòsit, la universitat-fàbrica, la universitat-tertúlia, la universitat-fortalesa... Ens proposa una nova universitat, la universitat-taller, l'esperit de la qual hauria de saber posar-la a l'altura de les necessitats que tenim.

Agraïm a la Universitat d'Estiu Menéndez Pelayo la possibilitat de reproduir aquest text, així com al professor Ferrater Móra que ens ha concedit una entrevista que serà publicada properament.

 Durant molts anys, dècades, potser segles, s'ha parlat de la "crisi de la universitat". El darrer quart de segle ha estat particularment pròdig en paraules (i lamentacions) respecte a tal crisi, però això no té res d'estrany, perquè el darrer quart de segle ha estat extremament liberal en matèria de parlaments, col·loquis, simposis, congressos, *rencontres*, reunions, cursos i conferències sobre la crisi de gairebé tot: l'economia, la democràcia, la religió, l'art, la filosofia, la moral, i així successivament. L'esmentada abundància de paraules es deu en part al fet que cada dia hi ha més gent al món, i com més gent hi ha, són —som— més els qui llancen —llancem— opinions a cegues. Però també és deguda al fet que en la nostra època ens hem acostumat a combinar un optimisme gairebé pueril amb un pessimisme força negre i una mica patètic. Com que el pessimisme sol ser més justificat, i fins més elegant, que l'optimisme, generalment s'ha endut la victòria. La visió pessimista que ha acabat infiltrant-se pertot arreu ens ha portat a creure que moltes coses, potser totes, des del principi —un principi que deixem submergit en una vaga penombra— han funcionat cap per avall. Les coses —els éssers humans, les institucions, les idees— decauen, declinen, degeneren, s'esllanguixen, espanseixen, s'assequen, es marceixen i es podreixen. És com si tot arrosseguéssim amb si mateix, des dels seus orígens, la causa de la seva pròpia destrucció.

Segons la tan difosa actitud pessimista, la institució anomenada "la universitat" ha anat, com tantes altres, a la deriva per acabar encallada, encallida i fins encanallada. El que havia estat —o això és el que es creu— la gloriosa *Universitas studiantorum et professorum* ha esdevingut una institució pesant, escleròtica, caduca. Heus ací algunes de les conseqüències que s'esmenten: els mestres s'han convertit en funcionaris, no sols en la lletra, sinó també en l'esperit, sense altra ambició que la d'assegurar-se un sou, per altra banda modest, fins a la fi de les seves vides; si breguen, només és per escalar posicions de més, o suposadament més prestigi. Les facultats i els departaments són recintes, per no dir recambres, on les gelosies, l'enveja i el delit de poder prevalen sobre els interessos intel·lectuals i pedagògics. Els estudiants passen ràpidament per les aules moguts per molt diferents ànsies que les d'adquirir una formació sòlida; els uns pretenen transformar el món a base d'avalots i els altres només pensen a anar fent, i la majoria acaben fent això darrer després d'avalotar. Entre els mestres i els estudiants s'interposen els administradors, que quan es tracta d'una universitat privada la tracten com una empresa comercial o un baluard ideològic, i quan és una universitat estatal o pública la regeixen com si l'únic que importés fos mantenir incòlme

una xarxa de cataus burocràtics.

És clar que la realitat no correspon a aquestes fantasies llòbregues. Per començar, hi ha moltes universitats a molts països, i mentre algunes són clarament detestables, n'hi ha d'altres amb un gran relleu, amb una gran majoria ocupant posicions intermèdies. I encara, totes les universitats que han tingut una història relativament llarga han viscut alts i baixos, i no sempre els alts han estat al principi i els baixos al final. La Universitat de Halle a la fi del segle XVII tenia justa fama per la qualitat dels seus professors i de les seves ensenyances. La mateixa Universitat, a mitjan segle XIX, era un dels cims de la ciència europea de l'època. Però segons ens conta un biògraf de Schleiermacher, aquest distingit teòleg i filòsof va abandonar, el 1789, aquesta mateixa Universitat "profundament desil·lusionat per la superficialitat de l'existència acadèmica". La Universitat de Salamanca va ser durant un temps prou esplendorosa perquè el nom propi es convertís en comú i, com a tal, en una mena de predicat que funcionava com a model. No tinc cap raó per dubtar que actualment és una institució summament respectable. Però fins passant per alt les exageracions de Torres Villarroel a la seva picaríssima *Vida*, la mateixa Universitat, en plena Il·lustració, devia ser un cau de baliga-balagues. L'atmosfera universitària, sigui com sigui, no semblava pas compadir-se amb la d'una Augusta casa del saber. No puc resistir la temptació de citar algunes de les innombrables frases amb què el nostre doctor, que va arribar a ser ni més ni menys que *Cathedratico de Prima de Mathematicas* en una universitat tan prestigiosa, va descriure una de les seves fetes: "*Subí a la càtedra, en la que tenia una esfera armiliar de bastante magnitud, compases, lápiz, reglas y papel, para demostrar las doctrinas. Luego que sonó la primera campanada de las diez, me levanté, y sin más arengas que la señal de la cruz y un dístico a Santa Cecilia, cuya memoria celebraba la Iglesia aquel día, empecé a proponer los puntos que me había dado la suerte, los que extendí con alguna claridad y belleza, no obstante estar remotísimo de las frases de la latinidad. Concluí la hora sin angustia, sin turbación y sin haber padecido especial susto, encogimiento ni desconfianza, al fin de la cual resonaron repetidos vitores, infinitas alabanzas y amorosos gritos, durando las entonaciones plausibles y la alegre gritería casi un cuarto de hora.*" Aquests no eren els "*años de penitencia*" (oficialment de triomf), encara que en alguns extrems s'assemblaven força a ells, però tenien tot l'aspecte de ser anys de berganteria, d'altra banda perfectament compatibles amb la penitència i el triomf, si bé molt menys amb el que es podria esperar d'una universitat, i no cal dir als temps de la Il·lustració.

Amb tot, un cop reconegut que alguns temps

passats van ser pitjors, cal admetre que les lamentacions a propòsit de la crisi de la universitat actual a totes les latituds té alguna raó de ser. La universitat, com moltes institucions, passa per uns moments de crisi, en bona part conseqüència de l'estat de coses a tot el planeta, amb la proliferació demogràfica, l'erosió del medi ambient, l'amenaça nuclear, les enormes desigualtats entre nacions i entre diferents grups de població, etc. Atès que l'esmentat estat de coses és general, no cal pas esperar que la universitat trobi el seu camí abans que no el trobin —per bé que sigui, com totes les coses humanes, a mitges i a empentes i rodolons— els problemes apuntats. Però la crisi de la universitat és, així mateix, per dir-ho d'alguna manera, interna, resultat de diversos factors, entre els quals figuren certs aspectes que són a primera vista positius però que poden tenir resultats negatius, com l'augment vertiginós de coneixements, el desenvolupament de la tecnologia, la superespecialització científica, la transformació constant dels mitjans de comunicació —factores que la universitat, en la seva forma més tradicional, no sembla capaç d'introduir als seus càlculs. No resulta, doncs, escabellat propugnar reformes universitàries i parlar de la necessitat d'una "nova universitat".

De què es pot culpar la universitat actual en general? Crec que la tendència a seguir models que podien haver estat fructífers al seu temps, però que són, alhora, excessius i insuficients. Dos d'aquests models salten a la vista: la universitat-dipòsit (si es vol, la universitat-magatzem) i la universitat-fàbrica. Cada un d'aquests noms designa un conjunt de funcions que ha exercit, i continua exercint, la universitat tradicional.

Considerem el primer model. Com el nom indica, consisteix a aspirar a servir de dipòsit, o magatzem, dels coneixements, siguin humanistes o bé científics, d'una època. És clar que hi ha hagut, i hi continua havent, nombroses institucions —primer els monestris i les escoles monàstiques; després les acadèmies, els museus, les biblioteques, etc.— que han servit, i encara serveixen, de dipositaris culturals. Però com més va més en l'època moderna, i en particular a partir de la fi del segle XVIII, els coneixements han estat recollits, organitzats, sistematitzats i classificats primàriament al si de les institucions universitàries, d'acord amb facultats i escoles. Cada vegada s'ha tendit més i més, doncs, a equiparar la cultura, o almenys l'anomenada "alta cultura", amb la suma de coneixements aplegats a, i administrats per, les institucions universitàries. Les activitats professionals mateixes —des de la creació literària i el periodisme fins als diferents oficis i les múltiples branques de l'enginyeria— no s'han considerat incorporades a la cultura, o a l'alta cultura, fins que no han

rebut el seu marxamo, directament o indirectament, de la universitat: ser universitari ha estat equiparat a ser culte, i al seu torn ser culte ha estat equiparat a posseir, en la branca corresponent, un cert nivell de coneixements que pot ser qualificat, com l'ensenyança pertinent, de "superior".

El model de la universitat-dipòsit o universitat-magatzem —dipòsit o magatzem de rang molt elevat— no és completament injustificat o totalment inservible. És òbviament important en la cultura, i fins potser en totes les activitats humanes, emmagatzemar, organitzar, classificar i distribuir. Però quan la funció universitària es fa consistir principalment en això, es corren dos perills, que no qualificarem de "greus" per no abusar d'aquest adjectiu tan estimat per alguns intel·lectuals, però sí d'importants. Un d'ells és que en portar a terme la funció esmentada, aquesta acaba absorbint totes les altres activitats, i aleshores es produeix una concepció "administrativa" de la cultura que acaba ossificant-la massa. L'altre perill, no independent de l'anterior, és que el dipòsit cultural universitari sigui impermeable a la cultura viva, la que es fa continuament, i que no tan sols és alta cultura, sinó moltes altres coses, entre elles, la titulada "contracultura".

El model de la universitat-fàbrica no està necessàriament lligat al precedent, però els dos solen anar units. Consisteix a portar a terme l'activitat universitària com si fos principalment una màquina expedidora de títols. Aquí també, és clar, hi ha certes justificacions: els títols són les convencions que la societat produeix, i exigeix, per a certes finalitats; quan aquestes són de caràcter professional —cosa que comprèn no només les escoles professionals, sinó també l'ensenyança a totes les facultats i instituts— no hi ha més remei que demanar certes garanties. Però el fet que els títols serveixin per garantir la competència i l'eficàcia en l'exercici d'una professió no vol dir que els títols en tinguin prou per si sols. Quan, a més a més, els títols s'expedeixen en massa, hi ha raons per demanar que hi hagi garanties de les garanties, i aquestes no es poden obtenir partint del model de la universitat-fàbrica com a model exclusiu, o ni tan sols principal. Es podrà al·legar que en ser, en les esmentades acepcions metafòriques, dipòsit, o magatzem, i fàbrica, la universitat pot acomplir millor la seva missió en una època com la nostra en què quantitats cada cop més grans de població accedeixen a la vida pública. Però això és una il·lusió: els esmentats "dipòsit" i "fàbrica" estan regularment al servei dels qui, per la posició econòmica o per l'educació rebuda, poden, si volen, fer-ne ús. La majoria en queda encara exclosa. Però tot i que arribés a ser-hi inclosa, cap dels models esmentats no resultaria efectiu. De fet, aleshores no es faria sinó estendre a tots els defectes usufructuats fins ara per una relativa minoria.

Davant això, s'han proposat uns altres dos models: un que es podria anomenar "maximalista" i l'altre, "minimalista". Donaré al primer el nom de "universitat-terçúlia" i al segon el nom de "universitat-fortalesa".

La universitat-terçúlia, és, és clar, una fantasia. Consisteix a aplicar a la universitat la tècnica del que un temps es va anomenar "centres d'interès", i que van ser, i continuen sent, aplicats fructíferament a la primera ensenyança. Donat que adquirir coneixements i dominar tècniques requereix esforç, i atès que moltes coses que s'aprenen no semblen servir gaire, demanem als interessats que els inte-

Josep Ferrater i Móra (Fotografia: Anna Boyé)

ressa. Però el que interessa són moltes coses que poden canviar, a més, dia a dia. Si només "el que interessa" és matèria d'ensenyament universitari, caldrà descartar d'aquest la sèrie de sòlides disciplines —economia política, per exemple, o dret constitucional, o biologia molecular— sense les quals ni tan sols podríem donar respostes mitjanament satisfactòries a "allò que ens interessa". Aleshores la universitat pot acabar obrint-se tant que amenaci de convertir-se en qualsevol cosa menys el centre d'organització de les ensenyances superiors.

Vull posar en relleu que el model de la universitat-terçúlia té poc a veure amb els lloables esforços per posar al dia les disciplines científiques i humanístiques, això és, amb la tendència a ocupar-se de problemes actuals. Els problemes no deixen de ser actuals per ser tractats amb el màxim rigor possible. Aquest model tampoc no té a veure amb els no menys lloables esforços que s'han fet per ampliar el radi d'acció de les universitats —escoles nocturnes, extensions universitàries, universitats a distància, etc. Tots dos tipus d'esforços són molt meritoris i constitueixen, en rigor, algunes de les formes com es pot anar posant en marxa el model d'universitat de que tractaré breument al final.

Respecte al model de la universitat-fortalesa, és el que ha estat proposat pels qui, considerant-se amb o sense raó purs investigadors o estrictes erudits, jutgen que l'ensenyament és, al capdavall, un obstacle interposat al camí del descobriment —"La universitat seria una meravella si no fos per aquesta maleïda hora de classe", com deia un professor que si investigava alguna cosa devia ser segurament el seu propi llombrícol. Bé, ningú no obliga aquests investigadors i erudits a consagrar-se a l'ensenyament, però una universitat sense docència és com una truita sense ous. La universitat com a tal no és exclusivament ni una acadèmia ni un institut d'investigació.

Una altra cosa, és clar, és que la docència es practiqui en estreta relació amb la investigació, cosa que pot afavorir totes dues. Alguns han pensat que la ciència és, com va escriure un filòsof, "el producte d'uns quants individus excepcionalment dotats". Però tot i que és veritat que alguns sectors de la ciència són

inevitablement minoritaris, la ciència en conjunt és com un edifici immens construït per molts, els uns col·locant els fonaments i els altres minúsculs totxos. I com que els primers no podrien desenvolupar la seva labor —o, en tot cas, no podrien verificar-la o falsejar-la— sense els segons —i viceversa—, és utòpic, i fins anticientífic, pensar en un model d'universitat les funcions de la qual quedin reduïdes a les que només corresponen a certs sectors de la investigació científica.

Amb la finalitat de salvar tots aquests obstacles, perills i extrems, se m'acut que es podria començar a pensar en un altre model d'universitat, que anomenaré la universitat-taller. Un taller és —almenys idealment— un lloc on un grup de persones molt diferents i amb distints interessos treballen per aconseguir un producte que es pot dir —també idealment, és clar— "comú". Els mestres del taller tenen més coneixements i experiència que els aprenents —justament per això són els mestres—, però això no impedeix als primers que prestin una gran atenció a la feina dels segons, perquè aquests no són receptacles passius: allò que fan els aprenents va a parar a l'herència comuna. El taller no és, és clar, un espai immens on es treballa en cadena; és un recinte on cada acte repercuteix sobre tots els altres. En termes universitaris, no cal distingir entre investigació i docència, perquè cada una implica l'altra. Els temes proposats no es redueixen a la panòpia de disciplines tradicionals, però tampoc no es dissolen en una multitud de debats si fa no fa "contertulians": cada tema porta amb ell, prestant-li suport constantment, el repertori necessari, però no més que el necessari, de coneixements. No hi ha rigidesa en les ensenyances, però tampoc desordre: hi ha moltes aportacions, i de moltes classes, però totes elles estan sotmeses a una regla, i és que hi ha d'haver un producte comú.

És una sort que no em calgui parlar llargament del que pot ser i pot fer una universitat-taller, perquè aquí mateix en tenim un exemple. La Universitat Internacional va ser fundada amb el propòsit de fer descarrillar les velles universitats espanyoles i fer-los entrar aires de fora. Els seus gestors actuals han estat fidels als propòsits originals, però hi han afegit, especialment en estendre's sobre un àmbit més ampli, un conjunt de trets que les han convertit en tallers d'ensenyança i investigació. Els seus cicles són flexibles, però sempre rigorosos; sobretot, en aquesta multiuniversitat, hi veig incorporada una característica que em sembla fonamental, potser la més fonamental de totes: la possibilitat de modificar-se des de dintre, i d'acord amb els aires de fora, de regenerar-se continuament.

És clar que no vull pas dir que totes les universitats han de tenir la forma, l'estructura i el sentit d'aquesta parcel·la de la Universitat Internacional el cicle de cursos de la qual tinc el plaer, i l'honor, d'inaugurar. El que he anomenat "universitat-taller" és, en rigor, una universitat-pilot, un model del qual es poden treure figures molt variades. Però en l'ensenyança, i en la investigació, i no diguem en aquesta afortunada combinació de totes dues a què m'he referit abans, les empreses pilot són, com en la indústria i en la tecnologia, indispensables. Sense pilots, disposats quan calgui a canviar de rumb, les naus no farien sinó encallar continuament, o navegar a la deriva. I això és precisament el que justifica que s'hagi parlat tant de "la crisi de la universitat".

(Josep Ferrater Móra)